

مبانی طراحی پارچه

مها اکری
بهراد امین‌نسی
حمید شمس

تهران

۱۳۹۲

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

سرشناسه: فکری، مهسا، ۱۳۵۹ -

عنوان و نام پدیدآور: مبانی طراحی پارچه / مهسا فکری، بهراد امین سلماسی، حمید شمس.
مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۲.

مشخصات ظاهری: شش، ۱۷۳ ص.: مصور (رنگی).

فروست: «سمت»؛ ۱۶۸۱. هنر؛ ۸۰

شابک: ۳-۸۷۳-۹۷۸-۹۶۴-۵۳۰-۶۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا

یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: Mahsa Fekri, Behrad Amin Salmasi & Hamid Shams.

The Bases of Textile Design.

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۷۳؛ همچنین به صورت زیر نویس.

موضوع: پارچه — طرح

شماره افزوده: امین سلماسی، بهراد، ۱۳۳۰ -

شماره افزوده: شمس، حمید، ۱۳۵۱ -

شناسه: رده: بررسی مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ م ۸ ف ۱۴۷۵/ TS

رده‌بندی دیویی: ۶۷۰.۲۲

شماره کتابشناسی ملی: ۸۴۵-۳۲

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

مبانی طراحی پارچه

مهسا فکری، بهراد امین سلماسی و حمید شمس

چاپ اول: تابستان ۱۳۹۲

تعداد: ۱۰۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ و صحافی: سازمان چاپ و انتشارات وابسته به اوقاف و امور خیریه

قیمت: ۶۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل

توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

روبه‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۴۴۲۴۶۲۵۰-۲.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر یا مؤلف، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شرق یک جایی است که خزائنش بیشتر از همه جا، متفکرینش بیشتر از همه جا بوده ...
تمدن از شرق به غرب رفته است.

صحیفه نور؛ ج ۱۱، ص ۱۹۳

سخن «سمت»

یکی از اهداف مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاه بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع مبنایی و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبانی و مسائل این علوم است. استاد انقلاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازشی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها را که به اختصار «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان متعهد و دلسوز، محاسن کتب و تحقیقات لازم پردازد و در هر کدام از رشته های علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند. دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحبان کتب پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن، باید به تدریج و پس از انتقال و ادواریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید و انتظار دارد که این بزرگواران از این همکاری بیغورزند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته طراحی پارچه و لباس در سطح کارشناسی برای دروس «مبانی هنرهای تجسمی (۱) و (۲)» هر کدام به ارزش ۳ واحد تدریس شده است. امید است که علاوه بر جامعه دانشگاهی، دست اندرکاران صنعت چاپ پارچه و کاغذ دیواری و ... و سایر علاقه مندان نیز از آن بهره مند شوند.

از استادان و صاحب نظران ارجمند تقاضا می شود با همکاری، راهنمایی و پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در جهت اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
۳	فصل اول: در آفرینی طرح پارچه
۶	فصل دوم: مبانی طراحی طرح پارچه
۶	نقطه
۱۰	خط
۱۱	مسیر خطوط
۱۶	شکل خطوط
۱۷	ارزش خطی
۱۸	بافت
۲۲	سطح
۲۳	انواع سطح
۲۸	حجم
۳۲	بافت
۶۴	شکل
۷۱	طبقه‌بندی نقوش (موتیف‌ها)
۸۱	ریتم
۸۳	حرکت
۸۴	رنگ
۹۵	گام‌های رنگ
۹۶	گام‌های فام‌دار همگون
۹۶	قوانین رایج رنگ

۱۱۶	فصل سوم: ترکیب‌بندی (کمپوزیسیون)
۱۲۵	قوانین ترکیب‌بندی
۱۴۶	انواع راپورت‌بندی
۱۵۵	فصل چهارم: تناسب خط، سطح، موضوع
۱۶۴	اصلاح شکل‌های اتفاقی
۱۶۷	فصل پنجم: نوع موتیف
۱۷۰	فصل ششم: تجزیه و تحلیل
۱۷۳	کتابنامه

مقدمه

سال‌هاست که طراحی پارچه به عنوان یک رشته تحصیلی در دانشگاه‌های کشور تدریس می‌شود. رغم گذشته درخشان طراحی و تولید پارچه در ایران، این صنعت بزرگ که زمانی به تولیدات خارجی برابری می‌کرد، امروز به دلیل به روز نشدن ماشین‌آلات و طرح‌های مناسب، که تنها با علم و هنر پیشرفته میسر می‌گردد، متأسفانه در این برهه از زمان پاسخگوی نیازهای بازار داخلی نیست.

طراحی پارچه با علم و هنر و ساز و آفرین و دامنگیر در میان مردم و علاقه‌مندان، از نظر تنوع و آموزشی هم در سری‌های جدید به سر می‌برد و همین موضوع باعث شده است که بسیاری از دستداران این رشته بدون شناخت از مبانی آن قدم در راهی بگذارند که در نهایت به سردرگمی ختم خواهد شد.

این بی‌توجهی تا حدی است که حتی بخش لاتین نمایشگاه‌های کتاب هم چندان نشانی از کتاب‌های تألیف‌شده در این حوزه نمی‌تواند ببیند. وجود چنین آسیبی بیانگر کم‌لطفی بسیاری از کسانی است که می‌توانند در تعالی این صنعت گام‌های بلند و تأثیرگذار بردارند.

اکنون که همه هنرها از جمله طراحی پارچه بر مبنای علمی هم با تکنیک‌های متنوع برای هرچه بهتر کردن این صنعت بزرگ دستمایه هنرمندان است، در این زمان به عنوان عضو کوچکی از جامعه طراحان پارچه بر خود واجب دیدیم که در حد بضاعت مجله‌ای فراهم آوریم که با یاری شما عزیزان اهل قلم، در این مسیر طولانی برای اعتلای این هنر کاربردی، قدمی برداشته باشیم.

کتاب پیش روی، تلاشی برای رسیدن به اهداف والاتر در زمینه طراحی پارچه است.

باعث دلگرمی است چنانچه پیشنهادی برای ارائه هر چه بهتر کتاب در چاپ‌های بعدی داشتید، از نظرات خود ما را بی نصیب نگردانید.

در خاتمه از سازمان «سمت» که زحمت انتشار کتاب را تقبل نموده‌اند سپاسگزاریم و قدردان محبت‌های اساتید محترم جناب آقای جلال شباهنگی و سرکار خانم آزاده سلمان ماهینی هستیم.

مهسا فکری

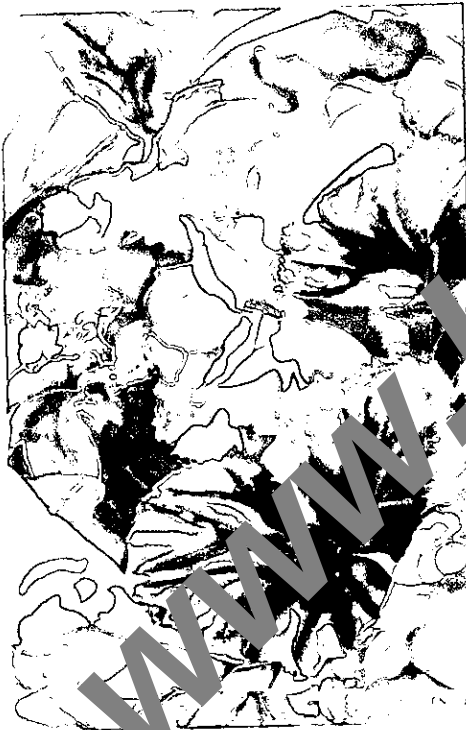
بهراد امین سلماسی

حمید شمس

۱۳۹۲

www.ketab.ir

درآمدی بر طراحی پارچه

شکل ۱

رشته طراحی پارچه را می‌توان به سه بخش مستقل تقسیم کرد که هر یک سه بخش هرچند شباهت‌هایی با هم دارند، تفاوت‌هایی نیز دارند. بخش اول، پرده‌سری به سه هنر طراحی پارچه، ایجاد آثاری است که بیشتر جنبه تزئینی دارند و به صورت تک‌نقشه ایجاد می‌شوند مانند نقاشی باتیک^۱ (شکل‌های ۱ تا ۳) و تاپستری^۲ (شکل‌های ۴ و ۵).

این بخش از رشته طراحی پارچه بیشتر به رشته نقاشی نزدیک است. علاقه‌مندان این بخش می‌توانند از کتابهای آموزشی نقاشی و مواد و ابزار جدیدی که در بازار وجود دارند، کمک بگیرند، مثلاً یک نقاش در زمینه نقاشی باتیک اگر از ابزار کار و تکنیک‌های این هنر آگاهی کامل داشته باشد، می‌تواند بسیار موفق باشد.

۱. در این نقاشی طرح مورد نظر را به کمک ماده مقاوم و به وسیله قلم‌مو (تیان) روی پارچه می‌کشیم و پس از رنگ‌گذاری، پارافین را با حرارت یا حلال از پارچه می‌زداییم.
۲. تلفیق هنرمندانه بافت، گرافیک، هنرهای دستی، نقاشی، ... به شمار می‌آید و گونه‌ای از بافت است که در تار و پود آن علاوه بر پشم و نخ، موادی مثل فلز، چوب، شیشه و ... استفاده می‌شود.

شکل ۲

شکل ۴

شکل ۳

شکل ۱

بخش دوم، پرداختن به جنبه فنی طراحی پارچه است که در این قسمت طراحان بیشتر،
آثاری را ایجاد می کنند که مورد استفاده کارگاه ها و کارخانه های چاپ پارچه و طرحی

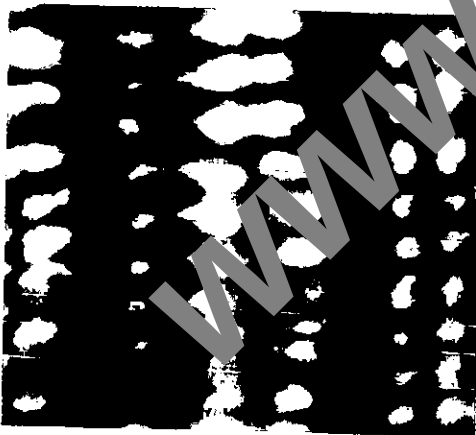
تکرارشونده و قابل تکثیر است. ما در این کتاب بیشتر کوشیده‌ایم تا این بخش از رشته طراحی پارچه را پوشش دهیم؛ چون نسبت به دو بخش دیگر منابع کمتری دارد. طبعاً مبانی حرفه‌هایی نظیر طراحی کاغذ دیواری، کاشی، سفره و ... که از طرح‌های تکثیری استفاده می‌کنند با طراحی پارچه مشترک است و این کتاب می‌تواند مورد استفاده این طراحان نیز قرار بگیرد.

بخش سوم طراحی پارچه به طراحی تی‌شرت، روسری، پتو و بعضی از انواع روتختی مربوط است. هرچند روش چاپ و مواد مورد استفاده در بخش‌های دوم و سوم مشترک است. از نظر طراحی، کادر محدودی دارد و ترکیب‌بندی آن نظیر نقاشی و آثار گرافیکی است و در نهایت به سبک طراحی حروف و عکس استفاده می‌شود. این بخش طراحی پارچه به رشته گرافیک نزدیک است و طراحان می‌توانند از منابع آموزشی این رشته استفاده کنند.

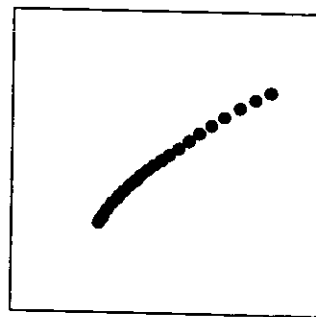
مبانی طراحی پارچه

نقطه

اولین عنصر بصری نقطه است. نقطه ساده‌ترین و کوچک‌ترین عنصر بصری است. در محدوده هندسی جسمی اثر هر چیزی روی صفحه را نقطه گویند. نقطه‌ها می‌توانند از نظر شکل و اندازه با هم تفاوت دهند و صرفاً به شکل دایره که ما از نقطه تصور می‌کنیم، نباشند. اگر نقاط در یک جهت تکرار شوند، خط را تشکیل می‌دهند (شکل‌های ۶ و ۷) یا حتی فاصله بین دو نقطه به صورت یک خط در یک جهت می‌شود و اگر به صورت منظم یا نامنظم در همه جهات به صورت متراکم تکرار شوند، سطح را تشکیل می‌دهند.

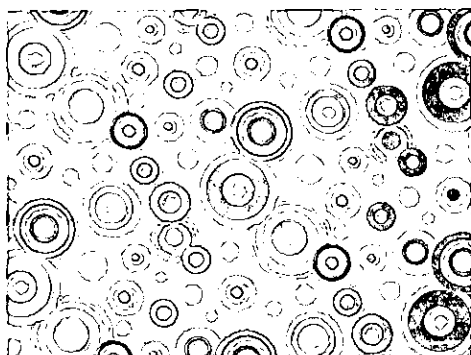

شکل ۷

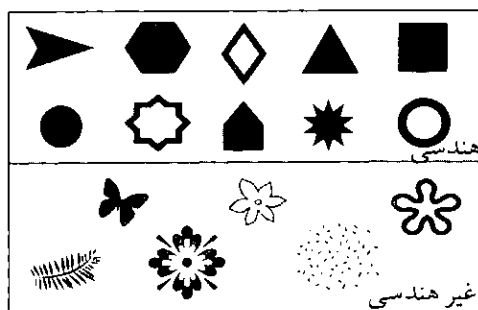

شکل ۶

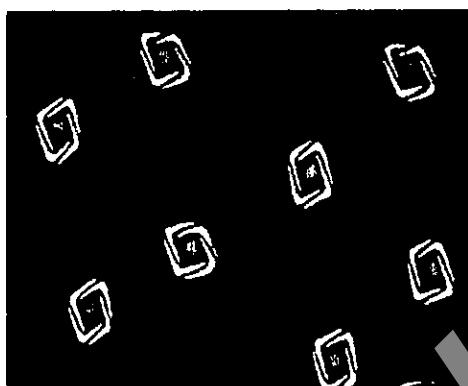
نقطه‌ها از نظر شکل به ۲ بخش هندسی (منظم یا نامنظم) و غیر هندسی تقسیم می‌شوند (شکل‌های ۸ تا ۱۱).

شکل ۹ نقاط هندسی منظم

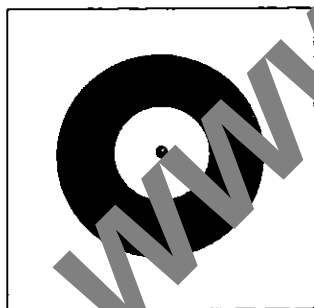
شکل ۸

شکل ۱۱ نقاط هندسی نامنظم

شکل ۱۰ نقاط غیر هندسی

شکل ۱۲ نقطه سفید در مقایسه با نقطه سیاه کوچک، سطح و در مقایسه با نقطه سیاه بزرگ، نقطه است.

اندازه نقطه نسبی است و در موقعیت‌های مختلف تغییر می‌کند؛ یعنی در عین نقطه بودن می‌تواند سطح و خط نیز باشد. یک نقطه در ارتباط با نقطه‌ای بزرگ‌تر، نقطه و در ارتباط با نقطه‌ای کوچک‌تر از خود، سطح یا خط به نظر می‌آید (شکل‌های ۱۲ و ۱۳).

برای مثال، موتیفی که در یک پارچه پرده‌ای یا ملحفه‌ای نقطه محسوب می‌شود، با همان ابعاد در پارچه لباسی می‌تواند

سطح محسوب شود؛ چون پارچه ملحفه‌ای یا پرده‌ای در سطح وسیع‌تری استفاده می‌شود و موتیف مورد استفاده باید با موتیف پارچه‌های لباسی از نظر اندازه تفاوت

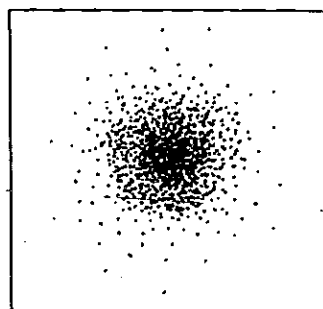

شکل ۱۴: موتیف از فاصله‌ای دور به صورت نقطه و از فاصله‌ای نزدیک به صورت سطح دیده می‌شود.

شکل ۱۳

داشته باشد که در صفحات بعد توضیح بیشتر داده خواهد شد (شکل ۱۴).

شکل ۱۵

در هنرهای ماندگار می‌توان گرافیک، نقطه داخل یک کادر بررسی می‌شود. نسبت به جایگاه قرار گیری، حالاتی مثل سبکی، سنگینی، سکون، ... را می‌توان تشخیص داد. اما در طراحی پارچه به جز طراحی تی شرت، ... و ... که طراحی آنها داخل یک کادر صورت می‌گیرد، ... و ... پارچه‌ها که گسترش طرح در متر از طولی است، کادر منایی ندارند.

در طراحی پارچه از خاصیت تجمع و تفرق نقاط می‌توان استفاده کرد.

حجم بخشیدن به اشکال و ایجاد سایه روشن و عمق استفاده می‌شود. این بیشترین استفاده‌ای است که در طراحی پارچه دارد و به این نقاط «ترام» می‌گویند. هر تعداد نقاط زیاد باشند، در اثر تراکم می‌توانند تیرگی، و در اثر پراکندگی، روشنی را القا کنند. شکل‌های ۱۵ تا ۱۸). چگونگی قرار گیری نقاط مختلف در کنار هم در برخی موارد اثر را ایجاد می‌کند، و گاهی برای ایجاد تنوع به زمینه ساده از ترام می‌توان استفاده کرد (شکل ۱۹).

تمرین ۱: شکل‌های مختلف نقطه را بررسی کنید و مجموعه‌ای از نقاط به اشکال مختلف را ایجاد کنید (برای ایجاد نقاط از ابزار مختلف اثر گذار استفاده کنید).

تمرین ۲: یک عکس سیاه و سفید با سایه روشن مناسب انتخاب کنید و با راپید، روی کاغذ کالک، سایه روشن تصویر را با استفاده از ترام اجرا کنید، مانند شکل ۱۶.